

# ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti 2 fl. brez pošte.

Číslo 45.

V torek 2. Novembra 1852.

I. tečaj.

## Ali je dro tako prav.

(Spisal Gregor Sommer.)

V šolski postavi od 6. avgusta t. l. beremo od visokega ministerstva uka šolskim predstojništvom, učiteljem in šolskim prijatelom priporočeno prirodopisno kipodelice, koje je M. Trensensky v Beču na svitlo dal, da bi se prirodopisne znanosti vedno bolj razširjevale, kar bi učence za ogledavni nauk naj več vne-malo in zbujalo. To delo ima naslov: Znanstveni prehajavec (der wissenschaftliche Spaziergänger) ali mladi kmet (der junge Landwirth.)

S tim delcom nam visoko ministerstvo uka spet lep pot poka-že, po katerim naj sleherni učitelj svojo šolsko mladino vodi, da jo bode v marsikterih koristnih rečih, kar se do zdaj po tem potu žali Bože ni zgodilo, podučevati mogel, ako bode on sam te stvari, kojih povsod sreča in vidi, dobro poznal, in se prav izverstno in podučljivo z učenci od njih podgovarjati vedel.

Da bi pa tako napeljevanje marsikterimu učitelju bolj in laže po roci šlo, in on svojo slovensko šolsko mladino bolj podomačem v teh stvarih koristno podučil, bi Šolskimu prijatlu, kojemu je to posebno priporočeno, že to zadovolilo, ako bi on s tim pokusom, kako takšne stvari ali predstave učencem priučevati, šolnikom le nekoliko vstregel.

On začne s prvim zvezkom :

### I. Oddelek.

#### *Kmetiške rastline.*

#### 1. Erž, Roggen (Secale cereale).

Učitelj naj ne bode zadovoljen s samim kipom ali podoboj, temoč naj si napravi ali nabere rastlin s klasjem in stročjem v

pervem zvezku imenovanih žit, ker podoba nigdar stvar samo ne nadomesti. Take nabere učitelj sam lahko napravi in pa učenci iz drugega razreda, ako jih v tem podučiti. —

Kadar se je učitelj s svojimi učenci že čez marsiktero šolsko pripravo, hišno orodje, hišne živali itd. pogovoril, bi vtegnil tudi ogledavni uk z rastlinami, koje so naj važnejše za nas, pričeti in sicer po tem načinu:

1. Učitelj naj pokaže ali pa poda učencem eržen lat s stebлом v roke, ter na, da ga pazljivo ogledujejo.

2. Naj vpraša, ali more biti nekteri že ve, kako se ta stvar (tujej rastlina) imenuje, če li pa ne ve noben, povej jim, da se erž zove, in ukaži, da vsi prav čversto ime za teboj izrečejo, po tem pa posamem vprašaj, kako se ta rastlina imenuje.

3. Naj učitelj učencem pokaže, da ima ta stvar več delov, ter jih naj podučiti, kako se toti deli od spodej do verha velijo, n. p. koreninice, ki so v zemlji; steblo, koje iz koreninic ravno naviš rasti; kolenci (Knoten), ki jih po stebletu nektore pavce razrazen vidimo; verh stebleta je lat z mnogim klasičjem (Ährchen), ktero ima meščine z resami in v meščinah seme ali zernje.

4. Naj vpraša učence, p. kje se erž dobi? Odg. Erž se dobi na polja. Kako pa erž na polje pride? Odg. p. Bog jo na rasti. To je prav, ljubi moj, ali pa ljudem čisto nič ni treba raven pomagati, da bi rasti.

Ali sama od sebe začne rasti? Odg. Ne, se mora seme vsjati, njiva pa pred izorati, povlačiti itd.

Bog da svoj blagoslov, da raste, pa tudi ljudje morajo delati, da si prislužijo, kar On rasti da. Kaj pa se z eržjo stori, kadar je zrela? Odg. Kadar je erž zrela, se poženje, posuši in domu v skeden zapelja. Kaj pa potle? Potem se erž zmlati in izveje. Vidite, mnogih del je treba, dokler da čisto erž dobimo. Kdo pa vsa ta dela oskerbi? Odg. Ta dela oskerbijo kmeti. — Ljudi pa ne pridelajo povsod toljko erži, da bi je dovolj imeli; za take kraje so spet drugi ljudje, koji erž nakupujejo in zopet tam, kjer je manjka, prodajajo. Tak kupec imenuje se žitar (Kornhändler.)

5. Naj vpraša učitelj dalej: Kaj pa iz erži dobimo? Odg. Iz erži dobimo moko. Kako se pa iz erži moka dobi? Odg. Erž v mlin zapeljamo. Uč. V mlini se erž med dvema kamnoma v moko razmele. Kako se pa tisti imenuje, ki žito mele? Odg. Kdor mele, zove se mlinar. — Nekteri ljudje tudi moko prodajajo; kako jih kličemo? Odg. Mi jih kličemo: mokaarji (Mehlhändler).

6. Učitelj naj spet vpraša: Kaj pa iz moke dobimo? Odg. Iz moke dobimo kruh. Kdo pa kruh stori? Kruh storijo mama. Ali ne veš mi drugače reči, namesto kruh storiti? Odg. Mama kruh pečejo. Kako pa imenujemo tak kruh, ki ga mati doma pečejo? Odg. Tak kruh pravi se: domač kruh. Kdo pa v mestih kruh peče? Po mestih peki kruh pečejo in prodajajo. —

(Da si ti med takim vprašanjem še več drugih, katerih zavolj majhnega prostora nisim hotel opisati, vrinuje, ni treba opominjati.) Tukej se še opomenejo krušne oblike, p. hleb, keržič itd. —

Erž je tedaj za naše kraje naj važnejše žito, ljubi učenci! Kadar se pred zimo, namreč v jeseni seje, zove se ozimek, kadar v spomladi, pa jarica. Tudi ne potrebuje preveč silne zemlje. — Iz erži dobimo moko, iz moke naš ljubi vsakdanji kruhej. Žganje tudi morejo iz erži žgati, ktero se žitno žganje ali žitno-vec imenuje.

## Lukec in njegove bérgele.

Lukec in Andrejček sta bila nadepolna otroka bogatiga očeta, ki je v lepim rodovitnim kraju svoje domovanje imel. Lukec je bil priden, miloserčen fantič. Kjer je revniga vidil, mu je po moči s svetam in djanjem pomagal. Pa zraven svojih dobrih lastnost je imel napako, druge ljudi, sosebno majhne otroke strašiti. Ako ravno so ga oče zavoljo tega večkrat svarili in kaznovali, vender te napake ni hotel pred opustiti, de je po veliki nesreči k spoznanju in studenju svoje napake prišel, — tode prepozno.

Nekiga dne pride družba plesavcov v vas, ki je s svojimi umenitjami ljudi razveseljevala. Med drugim, kar je družba počela, je nekaj našimu Lukecu sosebno dopadlo, namreč: hoditi po berglah ali hodaljkah, to je na dolgih drogih, ktere so si terdno



na nože privezali. Lukec, kterimu je ta nova prikazen jako dopadla, da precej skrivaj par enacih drogov narediti, in se potem prav pridno umetnije vadi. Kmalo se toliko navadi, de zamore lepo daljo iti. Andrejček, ljubezniv fantič, ki je svojiga brata serčno ljubil, Lukca večkrat na vertu zaleze, ko je bil v svojo umetnijo ves zamaknjen. Tode noče starišem nič povedati, de bi svojiga brata ne razžalil. O, ko bi bil to pač storil!

Lukec še zmiraj navado, druge strašiti, ni opustil. Marveč mu v glavo pade, s svojo umetnijo dobriga Andrejčka vstrašiti, in ga potem prav zasramovati. Lukec je vedil, de ima Andrejček navado na bližnji hribček hoditi in se tam nad lepoto solnčniga zahoda veseliti. Ko se bo v mraku domu vernil — si misli — ga bom za voglam počakal. V ta namen stopi Lukec na bérge, se zavije v belo veliko rjuho, in tako našemljen za voglam čaka. Ko brat pride — si misli — bom hitro proti njemu planil. Tode, kakor pregovor pravi, človek obrača, Bog pa oberne.

Nedolžni Andrejček se s hribčka verne. Pride do doma. Kar zagleda velikansko podobo, zavito v belo ogrinjalo. Grozna prikazen pa gre nadenj. Andrejček od strahu ves oterpnjen obstoji. Ko pa vidi, de duh bližej in bližej njega stopa, iz celiga gerla zavpije in se na tla zgrudi. Lukec to viditi, skoči k njemu, ga kliče, predramljuje in pravi: „Ne boj se, Andrejček! sej sim jez — lej jez, tvoj brat Lukec sim, nobeden drug.“ Ker pa to ne pomaga, začne bitko na pomoč klicati. Stariši in drugi ljudje pritekó, vzdignejo — pa ne Andrejčka, ampak le njegovo truplo. Nesejo ga v stanico, ga položé v posteljo, in si prizadevajo ga oživiti. Pa vse zastonj; zakaj strah je revniga Andrejčka vmoril. Kaj se je nek z Lukcam zgodilo?

Skesaniga brata bolezen v posteljo položi. Misel, de je on vmorivec svojiga nedolžniga brata, mu tako po glavi blodi, de ob pamet pride. Tako je bil Lukec zdaj za vsako človeško družbo zgubljen. Po več ur dolgo je klečal na grobu, v kterim so kosti njegoviga brata počivale, ki ga je toliko ljubil, in vender njegove smerti kriv bil. Cvetlice je nanj sadil, jih tergal in z njimi grob brata potresoval. Berge, nesrečno orodje svojiga neumni-

ga djanja, je skerbno shranil, in jih slehernimu pokazal, kteriga so oče na vert pripeljali.

V tihi norosti je Luka živel. Nar ljubši mu je zdaj bil grob nedolžniga Andrejčka, na katerim je vedno sedel in ga s svojimi solzami močil. Vsakimu, ki je memo šel, je cvetlico vtergal in dal, rekoč: „Na — vzemi to cvetlico, pa ne ostraši mi bratca — ki tukaj mirno spi.“ — Stari oče so zgubo svojih dveh sinov zelo obžalovali. Smert nesrečniga Lukca so preživali. Po njegovi prošnji so ga zraven Andreja pokopali. Dolgo časa so še potem, večkrat čez dan, na grobih svojih otrok molili in milo jokali, dokler ni tudi njih Bog iz doline grenkih solz k sebi poklical. Zvolili so si med ljubeznivima sinama počivati.

Dobri otroci! naj vam bo Lukec vedno svarljiv izgled, kolike nesreče marsiktere otročje napake napravijo, kako starišem trudapolno življenje ogrene in marsikteriga prezgodaj v mertvaško jamo pahnejo.

H koncu zapomnite: Kar skrivaj, brez vednosti starišev počenjate, gotovo ni prav, ni dobro. Pri ti priči opustite, de se ne bote prepozno kesali kot se je nesrečni Lukec.

M. Kožuh.

## Pridni delavci.

V neki delavšnici v Parizu je bilo več pridnih delavcev. Eden teh delavcev je imel v svojem stanovanju starega, ubožnega in slepega vojaka pri sebi, kateri se je z pičlim poboljškom le revno preživel. Milo, serčni delavec mu vsaki dan streže in pomaga, kar vbogi slepec storiti ni mogel. Prigodilo se je, da je bil ta ubožni vojak zavaljo nekega dolga zatožen in za plačilo tirjan. Da bi dolg plačati mogel, se oberne in piše na nekega znanca, od kterega je vse dobro upal in pričakoval. Kmalu pride odgovor, in ubogi slepec je že komaj delavca pričakoval, da bi mu pismo prebrati dal. Delavec pride, pregleda pismo, in vidi, da prošnja njegova ni bila vslišana. Vendar miloserčni delavec noče povedati in razodeti, kaj in kako je v pismu zapisano. Ga poto-laži in reče, da se bo denar, kakor se je prosilo, kmalo dobil.

Po tem gre urno pri svojih tovarših od kraja do konca, pove kako in v kaki zadregi da je, prosi, da bi vsi po svoji moči ubožnemu vojaku pomagali, in nabere kmalo toliko, kolikor se je plačati moralo. Drugi dan nese ubožčeku denar, da je dolg poplačal, in je tako njega in sebe iz zadrege rešil.

Še le 14 dni po tem je vojak zvedel, kako miloserčno so njegovi tovarši z njim naredili, kadar mu je nekdo drugi pismo prebral,

A. Praprotnik.

## Perstan.

Kupec Kajetan je šel čez morje v Ameriko. Tam je bil priden, pameten in varčen. Po tem si je veliko premoženje pridobil. Čez veliko let je v svojo domovino nazaj prišel. Ko v domačijo prijadra, sliši, da se njegova sorodovina ne dalječ od tod pri pojedini razveseljuje. Naglo leti k pojedini, in še toliko se ne pomudi, da bi se bil namesto slabe in rujave suknje drugo boljši oblekel.

Ko v stanico, v kateri so se gostovali, pride, niso prijatli in sorodniki veliko zanj marali, ker so mislili, da je, ker je tako slabo oblečen, obožal.

Mladi zamorec, kteriga je Kajetan sebo pripeljal, se je jezal rekoč: Zakaj ti malopridni ljudje za svojiga prijatla in sorodnika tako malo marajo, še ne pozdravijo ga. Le počakaj enomalo, pravi kupec zamorecu, kmalo bodo vsi drugačni. Natakne prav lep, drag in z biseri vdelan perstan na perst, in glej čudo — vsaki hoče Kajetanu kaj dobrega storiti, ga poljubujejo, objemajo in prepir se vname med njimi, kateri ga bo pod streho vzel in gostoval. Zamorecu se to čudno zdi in on radovedno praša, ali ima perstan moč, ljudi tako preslepiti in spreoberniti? Ne tako, moj sluga, pravi Kajetan, bogastvo pa ne perstan preslepi in spreoberne ljudi! Na mojem z demanti okinčanem perstanu, ki je čez 1000 goldinarjev vreden, so spoznali da sim bogat — bogastvo je njih Bog. Oslepljeni ljudje, zdihne zamorec, vas ni perstan, ampak lakomnost preslepila. Neumneži! Rumena ruda in svetli kamen imate rajši kakor takiga moža kakor je moj gospod. Zares:



Norci zlato in bisere radi imajo,

Oni prelepe čednosti nič ne poznajo.

Triglavski.

## Drobtinčica.

*Iz Verhnike.* V četertik je bila šolska skušnja na Verhniki. Kaj prijetno je bilo to skušnjo poslušati; neki gospod iz višji cesarske službe se je glasil, da mu je bilo tukaj veliko več veselja, kakor pri marsikaki razdelitvi šolskih darov v Ljubljani. Res je bilo veselo viditi in slišati, kako so otroci v drugim razredu lepo in brez vsaciga strahu odgovarjali na prašanja pri branji ali iz slovnice, kako so se pri tabli v računjenji in sostavljanji spisov urno in nekako prav domače obračali. Spoznalo se je, da se je učenik, g. Adamič, z otroci dobro trudil. Svoje veselje je bilo spet v prvim razredu pripravljeno, ker je učil g. Halek, sicer rojen Nemec od česke meje, pa pri svoji posebni pridnosti tudi za uk slovenskih otrok tako dobro ali še bolje pripravin, kakor marsikak slovenski rojak. Tukaj se je oglasil nar pred večji deček, ki je v kratkim pa lepo sostavljenim nagovoru častite gospode poslušavce pozdravil; in sicer mu je beseda iz ust šla, kakor da bi ne bil pervikrat taciga govora imel. Potem so otroci pervo pesem pred šolo iz „Drobtine“ l. 1851 zapeli; njih malim in tankim glasovam so gosli nekterih večjih šolarjev več moči dajale. Kako da pa so otroci potem lepo zlogovali in brali, kako na ložji slovniške prašanja odgovore dajali, kako posebno urno in z rabo poštrevavnih prihitljejev iz glave poštrevali, nočem dalje popisovati; zadosti je povedati, da smo poslušavci vsi v otroke zamaknjeni bili. Da je tudi keršanski nauk otrokam dobro v glavi bil, in da odgovor ni nikjer zastajal, ko so g. dekan Andrej Pečar, in g. kaplan Svetličič prašali (drugi g. kaplan Hafner so bili po duhovnih vajah zaderžani), to se po takim lahko razumē.

V zadnje pa je prišla za nas nekako nova reč na versto, namreč izpraševanje iz sadjoreje. Pridni g. Halek, ki je sadjorejo še v Kočevji po lastnim nemškim spisu v vprašanjih in odgovorih učil, si je dal ta kratki poduk po zvedenim možu posloveniti in je po tem tudi tukajšnje otroke učil. Z nekakim

posebnim veseljem so otroci o sadjoreji pripovedovali, in h koncu nam je večji šolar vse ravnanje pri cepljenji nad pripravnim kolcam očitno pokazal. Pregovor, ki so ga otroci od sadjoreje vedili, sme pač tudi drugod znan biti; takole se glasi:

Kjer najdeš kaj mesta,

Zasadi drevo;

Če strežba je zvesta,

Te plača dragò.

V sklep so otroci peli pesem svetlimu cesarju, in zraven so se tudi gosli glasile. Vediti je namreč, da je g. Halek, kakor izurjen godeč in orglar, tudi lepo število mladih godcov zvadil, tako da se o večjih praznikih v novi lepi cerkvi velika godba s pavkami, trobentami, pišali in gosli kakor v kaki veliki mestni cerkvi razlega. Se vé, da so bili po končani skušnji pridniši šolarji in šolarce z lepimi bukvami obdarovani; samo da niso bili vsi otroci veseli, ker niso vsi darov prejeli. — Omeniti je še, da je nekaj otrok tudi v nemškem jeziku skušanih bilo, ker so bili v tem v posebnih urah učeni.

Ta šolska skušnja na Verhniki je bila blezo poslednja v najeti hiši; zakaj zdaj zida soseska s stroški srenjske denarnice novo šolo blizo farne cerkve. Spominja vredno je, koliko da se je v tej soseski v malo več kakor v dveh letih storilo: nova farna cerkev, zdaj že znotraj in zunaj izdelana in olepšana; ponovljen farovž (za kteriga so milostljivi Ljubljanski škof že 1500 gold. podarili) na eni strani, in na drugi pa nova šola, ki ima dosti prostora za učenikovo stanovanje in za dva šolska razred

Slava taki soseski!

P. H.

\* Slišimo, da šolskih pripravnikov drugod zmanjuje; pri nas u Celovcu se jih je pa tudi letos lepo število oglasilo. Imamo jih namreč u prvem letu 13, in u drugem letu 8, vsih kupej taj 21 nadepolnih mladenčev. Skoraj vsi imajo stanovanje in nekteri tudi jesti zastonj. Živijo po posebnih postavah, ki so zares modro in primerno sostavljene. Ni treba u misel vzeti, kteri gospod se je že lani in letas sopet za pravega očeta šolskih pripravnikov skazal, — njegovo ime slovi po celej Slovenii. — Da dobimo boljih šol, je treba boljih učiteljev: zato slava! —

Odgovorni Izdaj. in vredn. A. Einspieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.